

УДК 371.134

DOI: 10.36550/2415-7988-2019-1-183-73-76

БУРЧАК Ліана Володимирівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри біології та основ сільського господарства

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9416-5118>

e-mail: gnpu.dprf@gmail.com

БУРЧАК Станіслав Олександрович –

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант,

доцент кафедри фізико-математичної освіти та інформатики

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1641-3251>

e-mail: stas5578086@gmail.com

КРЕАТИВНІ МЕТОДИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Реформування вищої освіти в Україні передбачає нові підходи до підготовки студентської молоді в університетах. Стратегічні напрями розвитку вищої освіти визначені Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти, Державною національною програмою «Освіта» (Україна XXI століття) тощо.

Сьогодні пріоритет надається розвитку спеціаліста творчого, ініціативного, який має організаторські навички і вміння спрямовувати власну діяльність на вдосконалення навчально-виховного процесу шляхом запровадження у практику нових досягнень наукової та технічної думки. Існування людини в наш час розглядається вченими у тісній взаємодії соціалізації і самовиховання: «як і при яких умовах забезпечити своє власне самовдосконалення, розвиток і реалізацію потенційних можливостей, що закладені в природі людини... яким чином удосконалити природу «в собі» і «для себе», але також і для «суспільства», бо живемо в певному соціумі, творимо його, відчуваємо його вплив і відповідальність за нього» [1, с. 5].

Розв'язанню поставлених освітніх задач сприяє, на наш погляд, досягнення особистістю певного рівня дослідницької компетентності. Будучи категорією, спрямованою на пізнання, сходинкою до професійної майстерності, складовою професійно-педагогічної компетентності, дослідницька компетентність сприяє становленню цієї важливої якості сучасного фахівця.

У рамках нашого дослідження, дослідницьку компетентність майбутнього вчителя розглядаємо як володіння ним методологією наукової творчості, уміння спостерігати й аналізувати, висувати гіпотези щодо вирішення спірних питань, виконувати дослідницьку роботу. Йдеться не лише про відповідні знання і елементарні дослідницькі вміння майбутнього вчителя, а й про поведінковий та мотиваційний компоненти,

тобто, внутрішню потребу особистості у дослідницькій діяльності [2].

Формування різних видів компетентності, і зокрема – дослідницької, а також особистісних якостей майбутнього вчителя відбувається через активну діяльність суб'єкта, яка, у свою чергу, вимагає виявлення високого рівня креативності, творчості, самостійності й потребує обґрунтування певних дидактичних основ (принципів, підходів, методів тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Підготовку майбутнього вчителя до дослідницької діяльності розглядали Г. Кловак, М. Князьян, О. Обухов, А. Подд'яков, О. Савенков та ін. Певні аспекти формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя розглядаються в працях В. Ачкана, О. Бабенко, О. Блажка, Н. Буринської, Л. Величко, І. Воронікова, М. Голованя, А. Грабового, Н. Лукашової, О. Максимова, С. Ракова, Ю. Романенко, П. Самойленка, В. Старости, С. Стрижак, Н. Чайченко, Н. Шиян, О. Ярошенко та ін.

Використанню методів активного навчання присвячено безліч робіт, зокрема О. Балаєва, А. Вербицького, В. Вергасова, А. Гіна, А. Єсаулова, М. Князьян, І. Подласого, А. Смолкіна, А. Хуторського, Н. Чайченко та інших.

Попри здобутки, що досягнуті в теорії та педагогічній практиці, процес формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя у вищій школі розроблений частково, а саме, відсутній єдиний підхід щодо розуміння сутності дослідницької компетентності, її компонентних складників, дидактичних основ формування тощо.

Мета статті – розглянути певні аспекти формування дослідницької компетентності майбутнього фахівця, зокрема схарактеризувати креативні методи навчання, що найбільш ефективно сприятимуть формуванню дослідницької компетентності майбутнього вчителя у вищій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У

педагогічній літературі єдиного тлумачення та розуміння, щодо терміну «метод навчання» не існує [5, с. 97]. Під методами навчання дослідники розуміють:

1. спосіб отримання інформації та оволодіння учнями уміннями і навичками; спосіб спільної діяльності вчителя і учня, керівництва навчально-пізнавальною діяльністю учнів; сукупність упорядкованих прийомів, дій і операцій, достатніх для отримання результатів спільної діяльності вчителя і учнів; спосіб стимулювання і мотивації учіння, спосіб емоційних переживань, спосіб оцінних суджень [3, с. 492];

2. основні шляхи, способи навчальної роботи вчителя і учнів, за яких отримують певні знання, вміння і навички [7, с. 15];

3. спосіб взаємозв'язаної та взаємообумовленої діяльності педагога і студентів, яка направлена на реалізацію цілей навчання, організуюча пізнавальну та практичну діяльність виучуваних у забезпеченні рішень завдань навчання [4, с. 68];

4. упорядкована діяльність педагога з учнями, направлена на досягнення заданої мети навчання [6, с. 470].

Багатоаспектний підхід до визначення методів навчання підкреслює формування у студентів загальних знань, вмінь, навиків пізнавальної діяльності, робить їх активними учасниками учбового процесу, зацікавлених у результаті процесу пізнання.

У своєму дослідженні ми виходили з того, що методи навчання – це упорядковані способи взаємопов'язаної роботи викладача та студентів, спрямовані на розв'язання навчальних завдань і досягнення кінцевої мети навчання.

У педагогіці й практиці навчання відомі різні класифікації методів навчання. З огляду на тип пізнавальної діяльності, вчені-дидакти І. Лернер і М. Скаткін побудували таку класифікацію, що включала п'ять груп основних методів:

1. метод пояснювально-ілюстративний або інформаційно-рецептивний, що забезпечує одночасне поєднання усного пояснення з демонструванням, ілюстрацією зразків, прикладів тощо. Даний метод дозволяє студентам побудувати основний запас знань, що зможе знайти відображення у самостійній роботі учнів;

2. репродуктивний метод базується на відтворенні та повторенні способу діяльності за завданнями викладача. У ході даного методу педагог організовує та спонукає до діяльності;

3. метод проблемного викладу – педагог висуває, формулює проблему, сам її розв'язує, показуючи шлях розв'язання, а студенти стежать за ходом міркувань та навчаються логічно міркувати та розв'язують складні ситуації;

4. метод частково-пошуковий (евристичний), полягає у тому, що викладач організує участь студентів у виконанні окремих видів пошуку, тобто. долучає студентів до творчої діяльності;

5. дослідницький метод – викладач разом зі

студентами формує проблему, на розв'язання якої відводиться певний відрізок навчального часу.

За ознакою внутрішнього логічного шляху навчально-пізнавальної діяльності, виділяються такі методи: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні. За допомогою цих методів відбувається керівництво розумовими діями студентів, розвитком їх мислення, інтелекту тощо. Більш комплексну, побудовану на основі цілісного підходу, класифікацію методів навчання здійснив Ю. Бабанський. Він виходив з того, що методи повинні виступати, з одного боку, в ролі способів основних видів діяльності, а з іншого – як засіб формування цих видів діяльності. Вчений-педагог виділив такі групи методів: організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності; методи стимулювання і мотивації навчальної діяльності; методи контролю, аналізу та оцінювання результатів навчання [3, с. 494].

З позицій особистісно зорієнтованого та діяльнісного підходів розглянемо використання продуктивних методів, з урахуванням специфіки їх застосування саме для майбутніх учителів. Зазначимо, що «продуктивна технологія виділяє головне, дає потрібне, програмує успіх і гарантує якість, а тому стає найбільш затребуваною» [6, с. 5].

Продуктивні методи – це необхідні, діяльнісні, міцні, постійно актуальні, що забезпечують продуктивне засвоєння знань та умінь.

Навчання, що ґрунтується на продуктивній орієнтації професійної освіти, спирається на такі види діяльності, що дозволяють студентам:

1. пізнавати навколишній світ (когнітивні методи);

2. створювати при цьому освітню продукцію (креативні методи);

3. організовувати освітній процес (методи організації діяльності).

У рамках формування дослідницької компетентності студентів доцільніше використати, на нашу думку, класифікацію методів, запропонована А.В. Хуторським [8].

Вона включає: когнітивні методи, або методи наукового пізнання (метод евристичного спостереження, метод порівнянь, метод гіпотез, метод аналогій, метод досліджень, метод помилок, метод конструювання понять); креативні методи навчання; група методів організації навчання (методи контролю і рефлексії).

Під час вибору навчання необхідно враховувати такі чинники: можливості конкретних методів у реалізації поставлених цілей і завдань; відповідність методів до специфіки навчального предмета, змісту й обраних форм організації навчання; особливості студентів академічної групи, а також окремих студентів (рівень підготовки, особливості колективу); можливості викладача (досвід, рівень підготовки); зовнішні умови (матеріально-технічне забезпечення, виробниче оточення).

Детальніше розглянемо другу групу методів, що використовувалася в процесі формування

дослідницької компетентності майбутнього вчителя, зокрема креативні методи навчання. Серед багатьох методів ми використали ті, які найбільш сприяли розвитку дослідницької діяльності студентів.

Метод залучення допомагав нам роз'яснювати студенту важливість й необхідність виконання науково-дослідницької роботи у закладі вищої освіти. Для цього проводилися бесіди зі студентами, наводилися переконливі факти, приклади випускників-переможців олімпіад, їх подальший науковий шлях тощо.

Метод мозкового штурму дозволяв студентам вільно висловлювати свої позиції (досить часто несподівані та неадекватні) в контексті запропонованої теми. Мозкова атака починається в групі генерації ідей, після чого отримані там пропозиції скеровуються у групу критики, де і проводять відбір цікавих та найбільш перспективних пропозицій, які знову передаються на наступний розгляд у першу групу. Робота повторюється, доки не буде отримано оптимально прийнятний результат, після – наступає етап обговорення.

Ефективного використання даних метод набуває у роботі наукових гуртків, на лабораторних заняттях, під час дискусій, у процесі обговорення проблемних завдань тощо.

Метод евристичних запитань застосовувався нами для збору додаткової інформації в умовах вирішення проблемної ситуації, або впорядкування вже наявної інформації в процесі вирішення творчого завдання. Евристичні запитання стали додатковим стимулом у формуванні нових стратегій і тактики вирішення творчого завдання. Відповіді студентів на ці запитання породжують незвичні ідеї, пропозиції та способи вирішення стосовно об'єкта, що досліджується. Тому метод евристичних запитань має великі спонукальні можливості.

Застосування метод набув на лабораторних заняттях, у роботі наукового гуртка, під час створення творчих проєктів тощо.

Метод різнонаукового бачення дозволяє вивчити об'єкт з позицій різних наук. Нерідко, під час обговорення результатів дослідження, студент використовує не лише знання з конкретної дисципліни, а й з охоплює цілий ряд наук (у науках природничо-математичного циклу на це є значні можливості). Результати дослідження підтверджуються методами математичної статистики.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Формування особистісних якостей майбутнього фахівця, в тому числі його дослідницької компетентності, відбувається через активну діяльність, яка, в свою чергу, вимагає виявлення високого рівня креативності, творчості, самостійності, компетентності й обумовлюється певними організаційно-педагогічними умовами. Для формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя обґрунтовано і використано креативні методи навчання (залучень, мозкового штурму, евристичних запитань, різнонаукового

бачення), що забезпечують продуктивне засвоєння знань та умінь майбутнього фахівця.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бойко А. М. Педагогічна система «методологія – теорія – практика» / А. М. Бойко // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка – Полтава – 2007. – Вип. 5 (57) – С. 5-19.
2. Бурчак Л. В. Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя хімії в системі вищої освіти / Л. В. Бурчак. – автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук – спец. 13.00.04 – Теорія та методика професійної освіти – Полтава – 2011. – 20 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. Наук України; [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Загвязинский В. И. Теория обучения: Современная интерпретация: Учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений / В. И. Загвязинский – Москва: Академия – 2011. – 192 с.
5. Креативная педагогика. Методология, теория, практика / под ред. д.т.н., проф. В. В. Павлова, акад. РАО Ю. Г. Круглова – Москва: БИНОМ. Лаборатория знаний – 2012. – 319 с.
6. Подласый И. П. Продуктивная педагогика: книга для учителя / И. П. Подласый – Москва: Народное образование – 2003. – 496 с.
7. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність / В. В. Химинець – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 360 с.
8. Хуторской А. В. Современная дидактика : учеб. Пособие / А. В. Хуторской – Москва: Высш. шк., 2007. – 639 с.

REFERENCES

1. Bojko, A. M. (2007) *Pedagogichna systema «metodologiya – teoriya – praktyka»* [Pedagogical system «methodology - theory-practice»]. Poltava.
2. Burchak, L. V. (2011) *Formuvannya doslidnyczkoyi kompetentnosti majbutnogo vchytelya himiyi v systemi vyshhoyi osvity* [Formation of research competence of the future chemistry teacher in the higher education system]. Poltava.
3. *Encyklopediya osvity*. (2008). [Encyclopedia of Education]. Kyiv.
4. Zagvyazynskiy, V. Y. (2011) *Teoryya obuchenyya: Sovremennaya interpretatsiya*. [Learning Theory: A Modern Interpretation]. Moscow.
5. *Kreatyvnaya pedagogyka. Metodologiya, teoriya, praktyka*. (2012). [Creative pedagogy. Methodology, theory, practice]. Moscow.
6. Podlasy, Y. P. (2003) *Produktivnaya pedagogyka: knyga dlya uchytelya*. [Productive pedagogy: a book for the teacher.]. Moscow.
7. Hymynecz, V. V. (2009) *Innovacijna osvityna diyalnist*. [Innovative educational activity]. Ternopil.
8. Hutorskoj, A. V. (2007) *Sovremennaya dydaktyka*. [Modern didactics]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БУРЧАК Ліана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри біології та основ сільського господарства Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя до дослідницької діяльності в системі вищої освіти, проблеми методики викладання

природничих дисциплін у ЗВО.

БУРЧАК Станіслав Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант, доцент кафедри фізико-математичної освіти та інформатики Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Наукові інтереси: методика навчання математики, методика навчання інформатики, використання інформаційно-комунікаційних технологій в курсі математики.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BURCHAK Liana Volodymyrivna – Ph. D. (Pedagogic) Docent of Biology and agriculture groundings Departament Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv national

pedagogical university.

Circle of research interests: professional preparation of the future teacher for research activities in the higher education system, problems of methodology of teaching natural sciences in the HSE.

BURCHAK Stanislav Oleksandrovyh – Ph. D. (Pedagogic) Docent of physical and mathematical education and informatics Departament Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv national pedagogical university.

Circle of research interests: mathematics teaching methods, informatics teaching methods, use of information and communication technologies in mathematics course.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2019 р.

УДК 37.012

DOI: 10.36550/2415-7988-2019-1-183-76-79

ГУЗИК Надія Миколаївна –

кандидат фізико-математичних наук, доцент,

доцент кафедри інженерної механіки (озброєння та техніки інженерних військ)

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5609-4830>

e-mail: hryntsiv@ukr.net

ПЕТРУЧЕНКО Оксана Степанівна –

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри інженерної механіки

(озброєння та техніки інженерних військ)

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2304-8149>

e-mail: voksanietko@gmail.com

ПІНЧУК Ірина Володимирівна –

кандидат економічних наук, науковий співробітник науково-дослідницького

відділення мовного тестування навчально-наукового центру

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9518-0774>

e-mail: i_leopolis@ukr.net

ТЕРЕЩУК Оксана Володимирівна –

кандидат фізико-математичних наук, старший викладач кафедри інженерної механіки

(озброєння та техніки інженерних військ)

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6444-0609>

e-mail: ok.flyud@gmail.com

ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ МЕТОДИК ВИКЛАДАННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ КУРСАНТІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Кожен викладач стикається з тим, що великий об'єм інформації зумовлює чимале навантаження на курсантів, обсяг знань, які має опанувати випускник вищого військового навчального закладу з кожним роком збільшується. Тому, якщо не змінювати освітні технології, то якість і кількість цих знань не буде засвоєна курсантом, що негативно вплине на його підготовку як фахівця.

Такий стан речей спонукає викладача до творчого пошуку та удосконалення своєї педагогічної майстерності, що проявляється у вмінні вдало підбирати та застосовувати методи навчання. Відтак відкритим питанням залишається, які методи застосовувати для покращення освітнього процесу і якості надання освітніх послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання покращення освітнього процесу загалом і якості надання освітніх послуг досліджувались у роботах М.В. Кісіль [7], В.Г. Кременя [8], О.І. Ляшенко, Н.В. Москаленко [9] та інших. Проте, незважаючи на велику кількість досліджень з даної тематики, вона не досягла своєї завершеності, а тому питання методів покращення якості освіти, зокрема військової, потребує подальшого вивчення.

Ми ознайомились з великою кількістю тлумачень понять якості освіти, військової освіти та якості військової освіти, які доцільно проаналізувати для всебічного дослідження обраної проблематики.

Так, у Законі України «Про вищу освіту» поняття якості освіти тлумачиться як «...рівень освіти, який здобувається особою у вищому